

ISO IBN UMAR AS-SAQAFIY HAYOTI

Mahmudov Muhammadyahyoxon Muhammadxon o'g'li*"Sayyid Muhyiddin Maxdum" o'rta maxsus islom ta'lim muassasasi o'qituvchisi*

Iso ibn as-Saqafiy Quraysh qabilasining mashhur avlodidan bo'lib, uning tug'ilish sanasi va joyi haqida to'liq ma'lumotlar mavjud emas. Aytish mumkinki, Iso ibn as-Saqafiy o'z faoliyatini Xalifa Muaviya I⁶³ davridan boshlagan, va u shu davrda muhim siyosiy vazifalarni bajarish bilan mashhurdir. U islomiy siyosatda va diniy faoliyatda ham alohida e'tibor qozongan shaxsdir.

Iso ibn as-Saqafiy, o'z davrining bilimdonlaridan biri bo'lib, u fiqh, hadis, tafsir, va boshqa ilmiy sohaga oid chuqur bilimlarga ega bo'lgan. U, shuningdek, Qur'oni Karimning ta'riflari va tafsirini mukammal o'rganishga intilgan. U ko'plab islomiy olimlar bilan ilmiy aloqada bo'lgan va ilmiy qarashlar almashgan. Iso ibn as-Saqafiyning ilmiy merosi islom dini va huquqining rivojlanishiga katta hissa qo'shgan.

Iso ibn as-Saqafiyning siyosiy faoliyatining eng yuqori bosqichi Xalifa Muaviya I davriga to'g'ri keladi. Muaviya I Xalifa bo'lganida, Iso ibn as-Saqafiyning siyosiy mavqei ancha kuchli bo'ldi. Uning shaxsiyati va siyosatdagi roli nafaqat diniy, balki iqtisodiy va ijtimoiy sohalarda ham katta ta'sir ko'rsatdi.

Muaviya I Iso ibn as-Saqafiyga bir qancha muhim vazifalarni topshirdi. Xususan, u shaharlarning boshqarilishi⁶⁴, ijtimoiy va iqtisodiy islohotlar amalga oshirilishida katta yordam ko'rsatgan. Iso ibn as-Saqafiyning siyosiy qarorlari va choralari ko'plab musulmon jamoalari orasida ijobiy qabul qilindi.

Iso ibn as-Saqafiy islomiy qonunlar va tartiblarni rivojlantirishga katta hissa qo'shdi. Uning fikriga ko'ra, islomiy davlatning boshqaruvi shariat qonunlariga asoslangan bo'lishi kerak edi. Iso ibn as-Saqafiy, Muaviya I bilan birgalikda davlatning asosiy muammolariga yechim izlab, musulmonlar uchun yangi qonunlar va nizomlar yaratishga harakat qildi. (Tarixul Adabul Arobiy 5-juz 106- bet)

Uning siyosiy faoliyatining yana bir muhim jihati, musulmon jamoalarining turli ijtimoiy guruhlarini birlashtirish va ularni bir xilda boshqarish bo'lgan. Bu, shubhasiz, Iso ibn as-Saqafiyning islomiy siyosatdagi strategik ko'nikmalarini ko'rsatadi.

Iso ibn as-Saqafiy islomiy fiqhning rivojlanishiga katta hissa qo'shgan. Uning fiqhiy qarashlari nafaqat o'z davri, balki keyingi asrlarda ham keng tarqalgan. U ko'plab islomiy qonunlar va tartiblarni o'rganib, o'z asarlarini yozgan. Iso ibn as-Saqafiy fiqhni o'rganishda va uni amaliyotda qo'llashda juda ehtiyotkorlik bilan yondoshgan.

Iso ibn as-Saqafiy, shuningdek, Islomdagi ijtimoiy adolat, ayollarga nisbatan huquqlar, va iqtisodiy tenglik masalalariga ham alohida e'tibor qaratgan. U o'z asarlarida islomiy huquqni rivojlantirish va to'g'ri amalda qo'llashga intilgan. (Fiqhul Islom va adillatuhu 2-juz 251-bet)

⁶³ Umaviylar sulolasi asoschisi va dastlabki xalifasi

⁶⁴ qozilik

Iso ibn as-Saqafiy hadis ilmiga katta e'tibor bergan. U hadislarni to'plash, ularning ishonchliligini aniqlash⁶⁵ va ularni amaliyotda qo'llashga oid ilmiy ishlar qilgan. Iso ibn as-Saqafiy hadislarni to'plashda o'zining ilmiy me'yorlarini qo'llagan va bu uslubni o'z asarlarida aks ettirgan.

Tafsir sohasida ham Iso ibn as-Saqafiy muhim ishlar qilgan. U Qur'on oyatlarini izohlashda muhim tafsir metodologiyasini ishlab chiqqan va o'zining tafsir asarlarida Qur'onni chuqur tahlil qilishga intilgan. (Mu'jamul mufasssirin 408-bet)

Iso ibn as-Saqafiy ko'plab ilmiy asarlar yaratgan. Ularning ayrimlari zamonidan oldin yozilgan, lekin bugungi kunda ulardan faqat qismlar qolgan. Uning asarlarida fiqh, hadis, tafsir va boshqa islomiy ilmlar haqida chuqur tahlil va izohlar mavjud. Iso ibn as-Saqafiyning ilmiy merosi hozirgi islom olamida katta ahamiyatga ega.

Iso ibn as-Saqafiy nafaqat diniy va siyosiy sohalarida faoliyat yuritgan, balki ijtimoiy islohotlarni amalga oshirishda ham muhim o'rin tutgan. U o'zining ilmiy va siyosiy faoliyatida, ijtimoiy tenglik, adolat va ijtimoiy farovonlikni ta'minlashni maqsad qilgan. Iso ibn as-Saqafiyning bu sohada amalga oshirgan ishlari, musulmon jamiyatining rivojlanishida muhim bosqichni tashkil etgan.

Iso ibn as-Saqafiy, islomdagi ayollar huquqlari haqida ham alohida fikr bildirishgan. U ayollarning islomda erkin va adolatli huquqlarga ega bo'lishini ta'kidlagan. Iso ibn as-Saqafiy ayollarga nisbatan ko'proq imkoniyatlar yaratish, ularni jamiyatda faol rol o'ynashga rag'batlantirishga harakat qilgan. (Al Bidoya van Nihoya 5-jild 56-bet)

Iso ibn as-Saqafiy, Muaviya I ning sodiq yordamchisi sifatida uning siyosiy faoliyatida alohida o'rin tutgan. Muaviya I xalifa bo'lganidan keyin Iso ibn as-Saqafiy, uning siyosatida islomiy qonunlarni amalga oshirishda katta yordam berdi. Muaviya I ning ko'plab siyosiy choralari Iso ibn as-Saqafiyning maslahatlari va ilmiy yondashuvlariga asoslangan edi. Uning siyosiy faoliyati asosan Xalifalikda yangi qonunlarning qabul qilinishi va islomiy davlat boshqaruvining samaradorligini oshirishga qaratilgan edi.

Iso ibn as-Saqafiy ko'plab davlat idoralarini tashkil etishda, masalan, o'zining nazorati ostidagi viloyatlar va davlatning moliyaviy tizimini boshqarishda faol ishtirok etgan. U davlatning iqtisodiy jihatlarini ham rivojlantirishga qaratilgan siyosatlarni ishlab chiqqan. Bu siyosatlar, shuningdek, jizya⁶⁶ tizimida islohotlar kiritishga, davlatning tashqi aloqalarini yaxshilashga yordam bergan. (Durrul Mansur 125-bet)

Iso ibn Umar as-Saqafiy VIII asrda yashagan va arab tili grammatikasi hamda adabiyotiga katta hissa qo'shgan shaxs edi. U zamonida arab tili ilmiy va madaniy rivojlanish bosqichida bo'lib, o'sha davrda bir qancha buyuk olimlar va shaxslar yashagan. Quyida Iso ibn Umar as-Saqafiyning zamondoshlari va ular haqida ma'lumot keltiriladi:

1. Xalil ibn Ahmad al-Farohidiy (718–791) Arab tili grammatikasi⁶⁷ va fonetikasi⁶⁸ bo'yicha mashhur olim, "Aruz" vazni⁶⁹ asoschisi.

⁶⁵ Jarh va ta'dil ilmi

⁶⁶ Soliq tizimi

⁶⁷ Nahv ilmi

⁶⁸ Sarf ilmi

Ishtiyoqi: U arab tili grammatikasiga qoidalarni qat'iy tartibga solgan. Uning ishi Iso ibn Umar kabi arab tili ilmi rivojiga hissa qo'shgan boshqa olimlarga ham asos bo'ldi.

2. Sibavayh (760–793) Arab grammatikasi asoschilaridan biri, "Al-Kitob" asarining muallifi.

Ta'siri: Sibavayh Iso ibn Umar va boshqa grammatiklardan ilhom olib, arab tili grammatikasining muhim jihatlarini ilmiy asosda tizimlashtirgan.

3. Yusuf ibn Umar as-Saqafiy (VIII asr) Iso ibn Umar bilan bir qabila (Saqaf⁷⁰ qabilasi)ga mansub siyosatchi va hokim. U Umaviylar davrida Iroq hokimi bo'lib ishlagan.

Siyosiy rol: Uning davrida Iroqda siyosiy va madaniy hayot gullab-yashnagan.

4. Al-Asma'iy (740–828) Mashhur arab tilshunosi va adabiyotshunos.

Ishlari: U arab tilining lug'aviy boyligini o'rgangan va arabcha so'zlar, she'riyat haqida asarlar yozgan. Iso ibn Umar bilan ilmiy aloqada bo'lishi mumkin edi.

5. Abu Amr ibn al-Alo (689–770) Arab tili grammatikasi va qiroatlar⁷¹ sohasida mashhur olim.

Ilmiy hissasi: U arab tili qiroat qoidalarini belgilashda muhim rol o'ynagan va Iso ibn Umar bilan ilmiy maktablari orqali aloqada bo'lishi mumkin.

6. Imom Abu Hanifa (699–767) Fiqh (islomiy huquq) asoschilaridan biri, Kufadagi mashhur huquqshunos. Zamondoshlik: Iso ibn Umar yashagan davrda Kufadagi ilmiy maktablarga asos solgan

Iso ibn as-Saqafiy islom tarixidagi eng muhim va ta'sirli shaxslaridan biridir. Uning ilmiy ishlari, siyosiy faoliyati va ijtimoiy islohotlari islom jamiyatining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatdi. Iso ibn as-Saqafiy shuningdek, fiqh, hadis va tafsir sohalaridagi eng ilg'or ishlari bilan tanilgan va ularni amaliyotga tatbiq etgan. U shuningdek, islomning ijtimoiy jihatlarini rivojlantirishga katta hissa qo'shgan, xususan, ayollarga nisbatan huquqlarni himoya qilish, iqtisodiy tenglikni ta'minlash kabi masalalar. Iso ibn as-Saqafiy merosi bugungi kunda ham o'rganilmoqda va uning asarlari islomiy ilm-fanning rivojlanishida davom etmoqda. (Tarixi Tabariy 342-bet)

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. "Tarixi -Tabariy" – Muhammad ibn Jarir -Tabariy
2. "Al-Bidoya Van-Nihoya" – Ibn Kasir
3. "Fiqhul Islom va adillatuhu" – Muhammad Zuxayliy
4. "Sahih al-Buxoriy" – Imam al-Buxoriy
5. "Durrul Mansur" – Jaloluddin al-Suyutiy
6. "Tafsirut Tobariy " – Muhammad ibn Jarir al-Tabariy
7. "Al-Muqaddima" – Ibn Xaldun

⁶⁹ Sheriyatdagi eng qadimiy vazn tizimi

⁷⁰ Arablarning eng mashhur qabilasi bo'lib Hijoz va Toif hududida yashashgan

⁷¹ Tajvid fani

8. "Kitobul Ilal" – Ibn Abu Shayba

9. "Maqolatul Islamiyyin" –Shahrastoniyy

